

Romme: meer vent, meer vorm

H. HENRICHS

Discussie over J. Bosmans, *Romme. Biografie 1896-1946* (KDC-Bronnen en studies XXII; Utrecht: Het Spectrum, 1991, 560 blz., f69,90, ISBN 90 274 2813).

Biografieën zijn er in vele varianten. In het negentiende-eeuwse Engeland legde men zijn eminente victorianen te ruste onder de dubbele grafsteen van een tweedelige hagio-biografie. Lytton Strachey brak met deze traditie en bepleitte het beknopte, afstandelijke en ironische portret. Bij hem gingen er vier victorianen in één handzaam bandje.

Handzaam is niet het juiste woord voor het eerste deel van Bosmans' biografie over Romme, dat ruim 500 bladzijden beslaat. De gedachte aan die grafstenen (ook Romme krijgt er twee: er komt nog een deel over de jaren 1946-1980) kan de vraag doen opkomen of er misschien toch een cyclische beweging in de geschiedenis is te bespeuren. Keren we in de jaren negentig van onze eeuw terug naar de pre-Strachey biografie?

Natuurlijk niet. De Romme-biografie is geen hagiografie. Het boek groepeer aspecten van de Nederlandse sociale en politieke geschiedenis rond de persoon van Romme. De toon van het boek is rustig en fair. Voor de forse omvang voert Bosmans respectabele redenen op. Om te beginnen beslaat Rommes persoonlijk archief 19 meter: een van de grootste persoonsarchieven die Nederland rijk is. Een historicus die de tijd en de gelegenheid heeft om dit archief plus een groot aantal verwantearchieven te bestuderen, kan niet volstaan met een vlot leesbaar biografisch essay. Onder deze omstandigheden heeft de biograaf het besluit genomen, zo volledig mogelijk het leven van Romme te documenteren. Om in dit gecompliceerde leven enige ordening aan te brengen, heeft hij gekozen voor de thematische aanpak. Romme was tegelijkertijd werkgeversadviseur en -secretaris, advocaat, hoogleraar en politicus, en de zaken waarmee hij zich in elk van die kwaliteiten bezighield kunnen niet in zuiver chronologisch verband worden beschreven. De biograaf heeft dus gestreefd naar een zo volledig mogelijke weergave van alle facetten van het actieve leven.

Bij het afwegen van die facetten stuitte de biograaf op een tweede probleem: de verhouding tussen het waarneembare gedrag en de motivatie van de gebiografeerde, de buitenkant en de binnenkant van diens leven. Hier heeft Bosmans besloten, af te zien van een 'psycho-biography'. Ten eerste twijfelt hij eraan of binnen een psychologische of analytische behandeling het lange-termijngeheugen altijd voldoende kan worden aangesproken. Ten tweede is hij van mening dat de historicus de rol van de psyche in de geleefde werkelijkheid alleen in de beeldvorming mag betrekken voorzover die rol kan worden gekend vanuit de beschikbare documentatie. Gelukkig is Bosmans niet helemaal zo streng als hij zich eerst voordoet: echt persoonlijke documenten zijn schaars en dus zag hij zich genoodzaakt bronnen te gebruiken die op het eerste oog weinig loslaten over de binnenkant. Hij heeft in enkele gevallen dus wèl gebruik gemaakt van zijn verbeelding, intuïtie en ervaring. Het boek is daar beslist niet slechter van geworden!

Het laatste woord over de (on)mogelijkheid van de psycho-biografie is hiermee zeker niet gesproken, maar ik wilde hier ingaan op een andere vraag. Die is: is Bosmans er nu, gegeven de door hem genoemde principiële keuzen—het schrijven van een uitvoerig gedocumenteerde feitenbiografie en de onmogelijkheid van het schrijven van een psycho-biografie—in geslaagd een goede biografie te schrijven? Ik vind van wel, hoewel ik als lezer met sommige aspecten wat moeite heb. Laat ik beginnen met op te merken, dat het boek zonder meer een aanwinst is voor de Nederlandse contemporaine geschiedschrijving. Ik werd als lezer meegenomen door de

rijkdom niet alleen van het Roomse leven, maar ook van het materiaal. Interessant is de belichting van stukken geschiedenis vanuit katholiek perspectief. Zo is bijvoorbeeld de Amsterdamse gemeenteraad uit de jaren twintig en dertig meestal beschreven vanuit het gezichtspunt van sociaal-democraten als Wibaut, Boekman en De Miranda. In de Romme-biografie maken we deze voormannen mee als tegenspelers van Romme, die tussen 1921 en 1937 een buitengewoon geëngageerd lid van de raad was.

Door de thematische aanpak komen we niet alleen veel van de verschillende facetten van Romme te weten, maar passeren ook een flink aantal kenmerkende rechtszaken en kwesties de revue, waarbij Romme als advocaat of als adviseur betrokken was. Wel vind ik het de vraag, of er aan één zaak als die van de Louisegroeve 18 bladzijden moeten worden gewijd; aan de andere kant zien we Romme hier fraai ten tonele in zijn rol van inventief en agressief advocaat. Hetzelfde geldt voor Rommes periode als commissaris bij het dagblad *De Tijd*: afgezien van Rommes innenging zijn die bladzijden een aardig stuk bedrijfs- en persgeschiedenis.

Zo valt er uit iedere paragraaf iets te leren: telkens wordt een ander onderdeel van de Nederlandse samenleving belicht omdat Romme ermee in contact trad. Uit al deze paragrafen komt het beeld naar voren van een man die, door zijn werklust, en door die merkwaardige combinatie van sluwheid en oprechte sociale bewogenheid, in belangrijke mate gestalte gaf aan de politieke theorie en praktijk in katholiek Nederland. Ook komen aardige details aan het licht. In 1946 repte Romme van 'de zieke maatschappij' die Nederland toen blijkbaar ook al was. Sedertdien is het kwakkelen gebleven, want 45 jaar later was de patiënt, volgens premier Lubbers, nog steeds niet beter.

Mijn voornaamste kritiek richt zich op de manier waarop de schrijver omgaat met zijn thematische ordening. Als principe is die ordening een geschikt middel, maar ik heb de indruk dat Bosmans te strak heeft vastgehouden aan het raamwerk. Naast dit raamwerk was iets anders nodig geweest, en dat hoeft niet per se een psychologische theorie te zijn. De lezer wil toch een rode draad in het leven vasthouden, hij heeft behoefte aan een constante. Aan die behoefte had de schrijver tegemoet kunnen komen door twee zaken: meer 'vent' en meer 'vorm'.

Meer 'vent': Een biografie als levensverhaal zoude lezers in staat moeten stellen zich een beeld te vormen over 'de vent' Romme. Literaire technieken zoals het gebruik van typerende anekdotes, of het vermelden van kleine, persoonlijke details kunnen het historisch verantwoorde portret tot leven brengen. Hoe liep Romme, hoe kleeedde hij zich, welke kleine of grote zwakheden had hij? (Ik herinner me uit een interview dat professor Piet Steenkamp verzet is op roze mousselientjes—dat feit *moet* later in zijn biografie.) Hoe ging Romme om met zijn vrouw en kinderen? Hij schrijft hen hartelijke brieven, maar ook Romme leefde niet alleen op papier. Bij familie en bekenden leven ongetwijfeld herinneringen die Romme als mens beter, sprekender uit de verf hadden laten komen. In het bijzonder herinneringen aan Rommes gedrag en uitlatingen onder bijzondere omstandigheden, op cruciale momenten had ons als lezers meer aanwijzingen gegeven over de vraag: 'What made him tick'?

Meer 'vorm': In een biografie zouden cruciale momenten van een leven aanleiding kunnen zijn, de thematische ordening aan te vullen met een meer chronologisch, verhalend en literair vormgegeven paragraaf aan het begin van een hoofdstuk. In zo'n paragraaf zouden de draden van de verschillende thema's weer even bij elkaar gepakt kunnen worden. De lezer zou, aan het begin van het hoofdstuk, even kunnen worden uitgenodigd zich de positie van Romme in te denken, los van zijn onderscheiden maatschappelijke activiteiten. Ik ga er hierbij van uit dat 'de vent' Romme méér was dan de optelsom van zijn 'thematische' besognes.

Een voorbeeld ter toelichting op mijn kritiek: de beschrijving van Rommes leven aan het begin van de Duitse bezetting. Zonder enige twijfel maakte de Duitse inval in mei 1940 op iedereen

in Nederland een onuitwisbare indruk. Als lid van een na-oorlogse generatie heb ik zelf maar één (in de verte) vergelijkbare gebeurtenis meegemaakt: de moord op John F. Kennedy. Wie destijds tien jaar of ouder was weet nog precies wat hij deed of dacht toen hij het nieuws van de moord hoorde. Het moet dus, vermoedt de lezer van de biografie, de moeite waard zijn om te weten wat Romme precies deed, dacht, schreef of zei tijdens en kort na de Duitse inval. Brieven uit die tijd, dagboekfragmenten, verhalen daarover, herinneringen daaraan zouden de lezer iets kunnen meedelen over de persoon Romme.

Hier wreekt zich Bosmans 'vasthouden aan de thematische indeling. Hoofdstuk 8 heeft als titel: 'Oorlog en bezetting', maar uit de eerste zin van dat hoofdstuk blijkt nog niets over oorlog of oorlogsdreiging. Citaat: 'Op 25 juli 1939 viel Romme in de leegte van de ex-minister'. Ongetwijfeld dramatisch voor Romme persoonlijk, maar het is niet wat de lezer verwachtte in een eerste alinea over oorlog en bezetting. De bewuste alinea deelt verder mee hoe Romme de leegte vulde: een rooms katholieke sociale studieclub, diverse commissariaten: 'najaar 1939 was de agenda al weer overvol'.

De Duitse invasie overvalt in de volgende alinea niet Romme persoonlijk, maar de breed samengestelde Centrale Levensmiddelenraad, waarvoor Romme als voorzitter werd aangezocht. De derde alinea van het hoofdstuk over oorlog en bezetting begint dan met de zin: 'De bezetting had ook gevolgen voor het Comité voor de Zomerzegels'. En verder gaat het dan weer over Rommes bemoeienissen met de Vondelstichting en de bond van toiletzeepfabrikanten. De rest van de eerste paragraaf behandelt dan de Remaco-kwestie, op grond waarvan Romme na de oorlog — ten onrechte — van collaboratie is beschuldigd.

Paragraaf 2 gaat in op de zaken die Romme als advocaat behandelde; paragraaf 3 behandelt zijn denken en schrijven als corporatist, met name van het bij Paul Brand in september 1940 uitgegeven *Nederlandsche sociale politiek*. Ergens in deze paragraaf 3 treft de lezer dan de zin: 'Hoe Romme de meidagen van 1940 heeft beleefd, weten wij niet'. Dit lijkt me nu bij uitstek een punt, waarop de biograaf verhalend en verbeeldend had kunnen ingrijpen. Het kan bijna niet anders of de gesprekken en correspondentie die hij met een dertigtal personen heeft gevoerd, bevatten aanknopingspunten.

Overigens bevat dit achtste hoofdstuk ook weer voldoende interessant materiaal. De Duitse overheersing zelf, de knechting van de geestelijke vrijheid in onderschikking aan de almachtige staat, verwierp Romme principieel: van defaitisme à la Colijn en De Geer had hij geen last. Toch zag hij aanvankelijk een lichtpunt, schrijft Bosmans: hij vond de bezettingstijd 'gunstig voor de inscherping van de corporatieve gedachte om straks, "in de echte Nederlandse gemeenschap", klaarte zijn voor het eigenlijke werk'. Nahet lijden onder de bezetting zou in een vrij Nederland het corporatisme betere kansen hebben.

Na een uitvoerige paragraaf over Rommes functie van rijksbemiddelaar is de vijfde paragraaf meer persoonlijk: gelukkig zijn er wel bronnen overgeleverd over Romme als gevangene. Zijn brieven laten zien hoe hij zich voelde toen hij door de bezetter werd gegijzeld, en gedichtjes laten zijn stemmingen (ironische gelatenheid, kinderlijk godsvertrouwen, maar af en toe ook angst) zien. Hier leren we de 'binnenkant' van Romme kennen, of komen we daar althans iets dichter bij.

Samenvattend: deze biografie roept gemengde gevoelens op. Enerzijds lichte teleurstelling: jammer dat uit zo'n grote hoeveelheid papier zo weinig 'mens' naar voren komt. Anderzijds is er bewondering: het boek is zeer rijk aan historisch materiaal. Het zal de komende jaren onmisbaar zijn, nu de contemporaine geschiedenis langzaam maar zeker naar het einde van de twintigste eeuw opschuift. En in de volgende eeuw is er dan misschien nog gelegenheid voor een serie biografische essays — naar analogie van de eminente vicorianen — onder de titel *Roomse reuzen*.

Bosmans' halve biografie van Romme: een boek met onopgeloste raadsels

J. C. H. BLOM

C. P. M. (Carl) Romme (1896-1980) was van 1946 tot 1961 voorzitter van de fractie van de Katholieke Volks Partij in de Tweede Kamer. Als zodanig was hij ruim vijftien jaar een sleutelfiguur in de Nederlandse politiek. Alleen daarom al verdient hij een biografie, wellicht zelfs een zeer uitvoerige. Het eerste deel van die biografie, over de periode 1896-1946, ligt thans voor ons 1. Een samenvattend oordeel over dit kloeke boekwerk (560 bladzijden) is gemakkelijk te geven. De auteur, J. Bosmans, was als kenner van de moderne politieke geschiedenis van Nederland en van de katholieke zuil bij uitstek de geschikte man om deze biografie te schrijven. Hij voldeed met dit eerste deel aan de verwachtingen. Volhardend en systematisch raadpleegde hij vele, zeer uiteenlopende archieven en gedrukte bronnen, voerde hij gesprekken met naaste verwanten en bekenden van Romme, en werkte hij zich met behulp van literatuur in allerlei specialistische onderwerpen in. Vervolgens ordende en presenteerde hij de gegevens op heldere en leesbare wijze in een gelukkige combinatie van thematische en chronologische hoofdstukken en paragrafen. Daarbij staat, op de eerste hoofdstukken over de jeugd na, Rommes publieke leven centraal. Maar voortdurend verschaft Bosmans zo veel gegevens over het particuliere leven van Romme en zijn echtgenote A. M. (Ton) Wiegman, dat de lezer heel wat meer te weten komt dan alleen dat publieke leven. De auteur is in hoge mate geslaagd in zijn bedoeling een 'kritisch en meer begrijpend dan beoordelend' beeld van zijn hoofdfiguur te geven (11). De in de pers uitgesproken hoop, dat Bosmans verder een gezond, rustig en voorzichtig leven zal leiden, zodat ook deel twee werkelijk zal kunnen verschijnen onderschrijf ik graag. Alle hierna te maken opmerkingen moeten in het licht van dit positieve samenvattend oordeel gezien worden en zijn daaraan ook ondergeschikt.

Wie zich aan een kritische recensie van dit eerste deel wil wagen, stuit overigens wel direct op een preliminaire vraag: hoe bespreekt men eigenlijk een halve biografie? Kan een oordeel wel geveld worden vóór de beschrijving van het leven is voltooid? Dan pas immers zal duidelijk worden hoe relevant de afzonderlijke passages zijn, welke de betekenis is van allerlei verschaft informatie, hoe precies allerlei fasen in het leven van de geportretteerde passen. Of hij dat nu wil of niet, de recensent zal bovendien steeds in zijn achterhoofd hebben wat hij van de hoofdfiguur in de nog niet behandelde periode weet of meent te weten, zonder dat de biograaf op dat punt corrigerend heeft kunnen optreden. Deze recensie wordt dan ook onder voorbehoud geschreven. Wie weet worden alle bedenkingen in het volgende deel weerlegd en worden alle verlangens daarin vervuld.

Dit gezegd zijnde, is er toch aanleiding enkele kritische vragen op te werpen. Allereerst met betrekking tot de omvang. Is Rommes leven tot 1946, dus vóór hij genoemde sleutelpositie ging innemen, wel van zoveel belang, dat een gedrukte tekst (zonder noten en aanhangsel) van ongeveer 500 bladzijden gerechtvaardigd is? Hoe dik moet deel twee dan wel niet worden? Bosmans eigen uitleg bevredigt niet helemaal. Hij poneert, dat het realistisch is er van uit te gaan dat er voorlopig wel geen tweede op even uitgebreid bronnenonderzoek gebaseerde biografie van Romme zal verschijnen. Daaruit leidt hij af, dat hij zich niet tot een louter interpretatieve biografie mocht beperken, maar het levensverhaal zo volledig mogelijk moest vertellen (15). Het eerste lijkt mij juist, maar het tweede betwistbaar. Het gevaar van een thematische en chronologische encyclopedie van Romme ligt dan op de loer. Bosmans is daaraan ook niet

1 J. Bosmans, *Romme. Biografie 1896-1946* (Utrecht, 1991).

BMGN, 108 (1993) afl. 2, 239-244